

УДК 373.2.015.31:177.7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249781>

ЛІЛІЯ ЗІМАКОВА

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: liliyazimakova1976@gmail.com

ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ДОБРОЧИННИХ АКЦІЙ

Анотація. У статті на основі вивчення вітчизняної і зарубіжної літератури здійснено термінологічний аналіз педагогічної сутності поняття «чуйність», як провідної моральної якості особистості, фундамент якої закладається в дошкільному дитинстві. Поняття чуйність потрактовано як уважне і сердечне, доброзичливе, прихильне ставлення до людей, до чийого-небудь горя, до чийохсь переживань, потреб; турбота про потреби, запити і бажання людей, уважність до їхніх проблем, інтересів; співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу; здатність активно, швидко реагувати на життєві події, факти усним схваленням або дією підтримки з приводу нещастя, горя, що спіткали когонебудь.

Розглянуто проблему залучення дітей дошкільного віку до добровільної, благодійної, вмотивованої, суспільно корисної діяльності й виховання у них чуйності як базової якості особистості. Доведено, що добродійні акції виступають активною формою освітньої практики, за якої дитина стає ініціативною та самостійною у виборі способів вияву своїх інтересів, у наданні безкорисливої допомоги тим, хто її потребує.

Розкрито значення соціально-педагогічних і екологічних акцій, як середовища, де у дошкільників формується готовність приходити на допомогу, виявляти співчуття і співпереживання, розуміти проблеми іншої людини (тварини) та ню-анси її душевного і фізичного стану. Наголошено, що залучення дітей дошкільного віку до добродійної діяльності сприяє вправленню у здатності бачити труднощі інших людей (тварин), адекватно на них реагувати, приходити на допомогу з власного бажання, діяти безкорисливо, радіти проявам своєї доброзичливості й турботи про інших, вихованню небайдужості до оточуючих.

Ключові слова: чуйність; милосердя; моральне виховання; добродійна акція; добродійна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.), Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (2021 р.) та чинні програми розвитку дітей дошкільного віку орієнтують педагогів-практиків на особистісно орієнтовану сутність виховного й освітнього процесів, зокрема на створення сприятливих умов для відкриття та освоєння дошкільниками двох основних життєвих реалій – власного «Я» і соціального середовища. Завдання педагогів і батьків забезпечити активну соціальну практику для особистісного зростання, під час якої дитина буде вчитися розуміти й адекватно виражати свої емоції, усвідомлювати свої потреби, відстоювати свою позицію, розуміти свої можливості.

Нині дитина перебуває у динамічному соціальному світі, який постійно спонукає її порівнювати добро та зло, радість та сум, красу та потворність. Під час роботи над морально-етичним вихованням мета кожного педагога – допомагати малюкам розібратися у сутності життєво важливих понять, формувати в дітей соціальну відповідальність і вміння відчувати гуманістичні риси особистості – доброту, дбайливість, чуйність, повагу до інших, щирість, як важливі якості людини й міжособистісних взаємин. Залучення дітей дошкільного віку до добродійної діяльності сприятиме формуванню морально зрілого підростаючого покоління, яке розвиватиме та зберігатиме в собі моральні якості. Саме через це, вважаємо, розвиток волонтерського руху є важливим елементом у виховному процесі закладів дошкільної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми морального становлення дітей дошкільного віку перебувають в центрі уваги вітчизняних науковців І. Беха, О. Кононко, Т. Поніманської та ін. Специфіку духовно-морального виховання малюків на сучасному етапі вивчають

науковці Н. Гавриш, О. Каплуновська, І. Коган, О. Кошелівська, Л. Лохвицька, Н. Химич та ін. Проаналізовані погляди дослідників щодо морального виховання і розвитку дошкільників підтверджують необхідність пошуку нових шляхів і форм його організації в умовах докорінної розбудови української держави. Утім, незважаючи на значну кількість наукових досліджень вітчизняних учених щодо зазначених питань, проблема здійснення морального виховання, формування моральної культури дітей залишається актуальною, і, перш за все, через недостатню розробленість шляхів виховання чуйності у дошкільників, як базової якості особистості.

Питання виховання базових моральних якостей у дітей дошкільного віку за допомогою волонтерської діяльності є маловивченим. Про використання волонтерського руху в дошкільній освіті вказується лише у дослідженні О. Безсонової. Нині практичний досвід щодо включення дошкільників до благодійного руху потребує уваги. Відтак, **метою статті** є уточнення змісту поняття «чуйність», аналіз і популяризація досвіду залучення дітей дошкільного віку до добровільної, благодійної, вмотивованої, суспільно корисної діяльності й виховання у них особистісно-значущих якостей (чуйності, милосердя, доброти, дбайливості).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведемо термінологічний аналіз педагогічної сутності поняття «чуйність». Учені по різному потрактовують це поняття: так, Н. Гавриш стверджує, що чуйність – це «моральна якість, яка визначає суспільну спрямованість особистості та виявляється в турботі про потреби, запити й бажання оточуючих, уважності до їхніх інтересів, проблем; співчуття до навколишніх, готовності прийти на допомогу» (Гавриш та ін., 2015, с. 70-71). Є. Шовкомуд наголошує, що «чуйність – здатність відчувати і розуміти стан іншої людини через усвідомлення власних переживань. Це відбувається шляхом співпереживання і проявляється у формі дієвого співчуття та щирої співраді» (Шовкомуд, 1991, с. 79-80). Досліджуючи особливості розвитку в дошкільників уміння співчувати, С. Семенака і О. Кононко відзначають надзвичайну актуальність проблеми, її недостатню вивченість, відсутність як чіткого визначення поняття «чуйність», так і методичного забезпечення цього напряму виховної роботи. На думку І. Беха «чуйність – усвідомлення необхідності брати участь у розв'язанні проблем інших людей (рідних, однолітків, дорослих), бути причетним до них» (Бех, 2008, с. 759). Потрактовуючи чуйність як багатогранну якість, дослідники співставляють її з душевністю, сердечністю, чутливістю, співчутливістю, уважністю, добротою, людяністю, милосердям, добродушністю, іншими якостями.

Отже, чуйність це – уважне і сердечне, доброзичливе, прихильне ставлення до людей, до чийого-небудь горя, до чийось переживань, потреб; турбота про потреби, запити і бажання людей; уважність до їхніх проблем, інтересів; співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу; здатність активно, швидко реагувати на життєві події, факти усним схваленням або дією підтримки з приводу нещастя, горя, що спіткали кого-небудь (Гавриш та ін., 2015, с. 74).

Виховання моральних якостей особистості завжди було пріоритетним, навіть у дошкільних навчальних закладах, бо саме цей період є сенситивним для формування базових якостей та понять у цій сфері. Як стверджує науковець Н. Скрипник, особливістю дошкільного віку є здатність до емоційних проявів, емпатії, прагнення дитини до наслідування, як позитивного, так і негативного. Тому, так важливо створювати для дошкільника таке середовище, де співчуття і співпереживання є нормою взаємовідносин у людському середовищі (Скрипник, 2011, с. 14-15). У цьому зв'язку виключно важливого значення набуває питання про те, в яких формах має розпочинатися залучення дітей дошкільного віку до добродійної діяльності. Тому серед освітніх практик нас зацікавило волонтерство, як активна форма спілкування і діяльності, за якої дитина стає ініціативною та самостійною у виборі способів вияву своїх інтересів.

Волонтерство (благодійні акції) – це надання безкорисливої допомоги тим, хто її потребує. Основною рисою благодійності є добровільний вибір виду, часу і місця, а також змісту допомоги. Вони спрямовані на здійснення посильної допомоги соціально незахищеним верствам населення (інваліди, ветерани, багатодітні або неповні сім'ї). Мета добродійних акцій, до яких залучаються дошкільники, збагачувати їхні уявлення про різні способи добродіяння, спонукати брати участь у добрих справах, формувати соціально-моральні, духовні цінності дошкільнят. Такі заходи, як благодійні акції «Твори добро», «Подаруй дитині свято», «Дитячі радіощі», «Поділись з другом», «Від серця до серця», «Сотвори добро» дають змогу об'єднати зусилля кожного з нас на шляху шляхетних починань (Безсонова, 2019, с. 19). Під час цих заходів діти беруть активну участь у відновленні

емоційного благополуччя тих, хто страждає, що проявляється в уміннях дошкільника сприймати, усвідомлювати, переживати та адекватно реагувати на дискомфорт однолітків та інших представників соціуму. У дітей формується готовність приходити на допомогу, виявляти співчуття, розуміти проблеми іншої людини та нюанси її душевного і фізичного стану.

Основною метою соціально-педагогічних акцій є формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, навколишніх на основі ситуацій морального змісту (Безсонова, 2019, с. 19). Активна участь дошкільників у соціально-педагогічних акціях впливає на зміну свідомості, поведінки, ставлення дітей до осіб, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів і потребують допомоги («Подарунки від друзів», «Добре серце», «Листівка для ветерана», «Пам'ятатимемо!», «Допоможи іншому», «Ми бажаємо Вам добра»). Педагогічний потенціал цього виду акцій спрямований на соціалізацію його учасників, їх усвідомлену адаптацію до умов; на формування вміння продуктивно взаємодіяти з навколишнім соціальним простором, поліпшуючи його в міру своїх сил і тим самим вирішуючи свої проблеми (Безсонова, 2019, с. 19). Діти-учасники соціально-педагогічних акцій не тільки усвідомлюють в процесі діяльності соціальну значимість добрих вчинків, а й розуміють, що творчі вміння та здібності, якими вони володіють, приносять користь людям, піднімають настрій. Ці заходи вправляють дітей у здатності бачити труднощі інших людей, адекватно на них реагувати, приходити на допомогу з власного бажання, діяти безкорисливо, радіти проявам своєї доброзичливості й турботи про інших.

Новаторством у волонтерській діяльності є добровільна активність у поєднанні праці творчих і досвідчених педагогів, так і захоплених батьків, і відповідно, дітей дошкільного віку. Команда цих людей організовує цікаве і захоплює волонтерство (Скитьова, 2016, с. 69). Самотужки, вихователі дошкільного закладу без участі сім'ї завдання морального виховання, в тому числі й чуйності, не зможуть вирішити успішно. Ефективним і ключовим засобом в організації волонтерської діяльності з малюками є співпраця з батьківською громадськістю.

Залучення дошкільників до екологічних акцій («Брати наші менші», «Бережіть птахів!», «Добре слово і кішці приємне», «Допоможи тварині», «Погодуємо птахів узимку», «Пташина їдальня», «Допоможемо притулку для тварин») сприяє формуванню відповідального ставлення до тварин, виховує чуйність, доброту. А відповідальне та освічене підростаюче покоління, справді здатне змінити світ на краще!

До Всесвітнього дня котів, який усі святкують 1 березня, Благодійною організацією «Благодійний фонд «Щаслива лапа»» у 2016 році була започаткована Всеукраїнська акція «Нарру Мяу для Мурчика». Щороку діти дошкільного віку, школярі та їхні батьки, вихователі і вчителі збирали корм, ліки та крупи для собак та котів, що перебувають в притулках. Завдяки маленьким благодійникам, їх батькам та педагогам, традиційна акція «Нарру Мяу для Мурчика» 2021 року стала найглобальнішою за період існування проекту «Біоетика». Результати VI Всеукраїнської акції «Нарру Мяу для Мурчика» вражають (15-26 лютого 2021 року). Всього в рамках акції було зібрано більше **22048 кг корму, круп та консерв та більше 37374 грн. для потреб чотирилапих**, а також ліки, іграшки, речі для утеплення вольєрів та інше необхідне. Цю допомогу отримали пухнастики з більше ніж **170 зоозахисних організацій по всій Україні** (притулки, центри перетримки та стерилізації тощо), а також безпритульні тваринки, якими опікуються окремі місцеві волонтери та активісти.

До акції у 2021 році долучилися 447 навчальних закладів з різних куточків України. З поміж учасників 49,66 % (222 дошкільні установи) становлять заклади дошкільної освіти. Серед переможців 6 дошкільних закладів **Вінницької області, 7 – Волинської, 36 – Дніпропетровської, 21 – Донецької, 7 – Житомирської, 17 – Запорізької, 4 – Івано-Франківської, 21 – Київської, 8 – Кіровоградської, 2 – Львівської, 5 – Миколаївської, 6 – Одеської, 11 – Полтавської, 5 – Рівненської, 15 – Сумської, 14 – Харківської, 1 – Тернопільської, 14 – Хмельницької, 4 – Херсонської, 11 – Черкаської, 7 – Чернігівської областей** (Благодійний фонд допомоги).

Для порівняння у 2020 році лише 51 дошкільний заклад України долучилися до цієї Всеукраїнської акції (ДНЗ №№ 144 «Запорожець», 145 «Дружна сімейка», 150 «Маяк», 166 «Ракета» Запорізької міської ради; Запорізький НВК «Мрія» ім. О. М. Поради; ДНЗ «Рушничок» м. Обухів; ДНЗ № 8 «Теремок» – центр Софії Русової Славутицької міської ради; Міжнародний дитячий садочок «Меридіан» м. Київ; ДНЗ №№ 15 «Теремок», 35 «Вербиченька», БНВО «Звитяга» м. Біла Церква; НВО №№ 1, 3, 6, 19, 20, 35, ДНЗ №№ 2 «Ятранчик» 14 «Калинка», 61 «Гніздечко», 68 «Золота рибка» Кі-

ровоградської області; СДНЗ № 65 «Лукомор'я»; Лисичанський НВК № 3; Лисичанський ДНЗ № 4 «Росинка»; Старобільський КДНЗ № 5 «Незабудка», ДНЗ № 138 «Малюк» м. Миколаїв; ДНЗ № 6 «Дзвіночок» м. Первомайськ, ДНЗ №№ 10, 128 м. Одеса; ДНЗ «Дзвіночок», «Дюймовочка», «Чебурашка» м. Горішні Плавні; Пирятинський ЗДО «Сонечко»; Решетилівський ДНЗ «Ромашка»; Рунівщинський ДНЗ «Малютко» Полтавської області, ДНЗ № 46 «Бджілка», 80 «Червона гвоздика»; НВК № 16 м. Полтави; Куп'янський ЗДО № 8; Лозівський ДНЗ № 4 «Золотий ключик»; Первомайський ДНЗ № 10 «Ромашка»; КЗ Підліманський ДНЗ «Струмочок» Харківської області; Херсонські ясла-садки №№ 7, 11; Херсонський спеціальний дитячий садок № 8; Херсонський НВК № 15, Уманський НВК № 7; ЗДО № 28 м. Умані; КЗДО № 22 «Дивограй» Чернівецької міської ради; Чернігівські ДНЗ № 35 «Барвінок», №50). Добровільні акції організуються з метою гуманного та відповідального ставлення до тварин, виховують небайдужість до безпритульних.

Не перший рік поспіль Благодійний Фонд «Щаслива лапа» об'єднав зусилля дорослих і дітей, щоб допомогти тим тваринкам, які цього потребують. 5-16 жовтня 2020 р. відбувалася V Всеукраїнська благодійна акція «Нарру Гав для Сірка», яка присвячена Всесвітньому дню захисту тварин. До добровільної акції долучилися 210 навчальних закладів із 64 населених пунктів України, серед них значна частина дошкільних установ. Зокрема, представниками Полтавської області було зібрано 120 кг корму для безпритульних тварин. Небайдужість до проблем пухнастих у притулках виявили дошкільники, їх батьки та педагоги ДНЗ «Казка» компенсуючого типу Горішньоплавнівської міської ради; Пирятинський ЗДО «Берізка». Мета цієї добровільної акції полягає у розширенні знань дітей про проблему безпритульних тварин; формування відповідальності за домашніх улюбленців; усвідомлення необхідності захисту «братів наших менших»; ознайомлення з наслідками безвідповідального ставлення до тварин. У дошкільників, які беруть участь у таких акціях, формується прагнення робити добрі вчинки, пробуджуються гуманні почуття, бажання змінити навколишню дійсність на краще.

Залучення дошкільників до соціально-педагогічних акцій сприяє розвитку вміння дітей жити у суспільстві поруч зі своїми однолітками та дорослими та налагоджувати партнерські взаємини і здатності розуміти емоційний стан навколишніх; формуванню вміння розуміти чужі почуття, страждання; вихованню в дітей бажання робити добро, бути милосердними. Результатом такої діяльності є розуміння дитиною, що вона може змінювати світ власною діяльністю.

Висновки. Отже, добровільне залучення дітей до волонтерського руху в дошкільному закладі, що об'єднує батьків, педагогів і малюків, сприяє ефективному формуванню у них чуйності, милосердя, відповідальності, самостійності, ініціативи, вихованню доброти, почуття турботи, поваги, взаємодопомоги, взаєморозуміння, реалізації і розвитку духовного і морального потенціалів зростаючої особистості; оптимізації дитячо-батьківських відносин. Організація соціально спрямованих, благодійних акцій за участю дітей дошкільного віку створює умови для прояву милосердя, людяності та любові до ближнього, а учасникам дозволяє відчувати себе повноправними учасниками суспільного життя, самодостатніми і соціально-орієнтованими. Залучення дошкільників до добровільних акцій створює ситуації для вправлення дітей у проявах чуйності, відчутті задоволення від своїх гуманних учинків й виступає першопричиною активних дій дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Безсонова О. К. Волонтерська діяльність у закладах дошкільної освіти: старший дошкільний вік. Тернопіль: Мандрівець, 2019. 200 с.
- Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2008. 818 с.
- Благодійний фонд допомоги безпритульним тваринам : сайт. URL: <https://happuraw.ua>
- Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник / Г. Беленька та ін. Харків : Мадрид, 2015. С. 72–77.
- Розумне виховання сучасних дошкільнят. / Н. Гавриш та ін. Київ : Слово, 2015. 176 с.
- Сабинова О. В. Волонтерство – совместное дело семьи и детского сада. *Наука и образование: новое время*. 2018. №. 5. С. 69–71.
- Скрипник Н. І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку. Умань : Жовтий, 2011. 99 с.
- Табачник І. Г., Пехарева А. С. Ефективність спеціально організованих занять з дітьми старшого дошкільного віку в процесі виховання емпатійності та чуйності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. №. 4. С. 166–174.

Школа волонтерів / за заг. ред. Г. С. Скитьової. Київ, 2016. 166 с.

Шовкомуд Е. А. Эмоциональная отзывчивость. *Советская педагогика*. 1991. № 3. С. 79–83.

REFERENCES

- Bekh, I. (2011). *Vykhovannia osobystosti [Education of a personality]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bezsonova, O. K. (2019). *Volonterska diialnist u zakladakh doshkilnoi osvity: starshyi doshkilnyi vik [Volunteer activity in preschool education institutions: senior preschool age]*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
- Bielienska, H., Havrysh, N., Vasylieva, S., Marshytska, V., Nechai, S., Orlova, H. ... & Shkliar, N. (2015). *Vykhovuiemo bazovi yakosti osobystosti starshoho doshkilnyka v umovakh DNZ [We bring up the basic qualities of the personality of a senior preschooler in a school]*. Kharkiv: Madryd [in Ukrainian].
- Blahodiinyi fond dopomohy bezprytulnym tvarynam [Charitable fund to help homeless animals]*. (2021). Retrived from <https://happyraw.ua> [in Ukrainian].
- Havrysh, N., Brezhnieva, O., Kindrat, I., & Reipolska, O. (Eds.). (2015). *Rozumne vykhovannia suchasnykh doshkilniat [Smart education of modern preschoolers]*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- Sabyrova, O. V. (2018). *Volonterstvo – sovместное дело семьи y detskoho sada [Volunteering as a joint activity of a family and a kindergarten]*. *Nauka y obrazovanye: novoe vremia*, 5, 69-71 [in Russian].
- Shovkomud, E. A. (1991). *Ehmocional'naya otzyvchivost [Emotional sensitivity]*. *Sovetskaya pedagogika [Soviet pedagogy]*, 3, 79-83 [in Russian].
- Skrypnyk, N. I. (2011). *Vykhovannia tolerantnykh vzaiemostosunkiv ditei starshoho doshkilnogo viku [Education of tolerant relationships of older preschool children]*. Uman: Zhovtyi [in Ukrainian].
- Skytova, H. S. (Ed.). (2016). *Shkola volonteriv [School for volunteers]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Tabachnyk, I. H., & Piekharieva, A. S. (2016). *Efektivnist spetsialno orhanizovanykh zaniat z ditmy starshoho doshkilnogo viku v protsesi vykhovannia empatiinosti ta chuynosti. [The effectiveness of specially organized classes with older preschool children in the process of educating empathy and sensitivity]*. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4, 166-174 [in Ukrainian].

LILIIA ZIMAKOVA

PRESCHOOL CHILDREN'S SENSITIVITY FORMATION IN THE PROCESS OF INVOLVEMENT IN CHARITY EVENTS

In the paper, based on the study of national and foreign literature, a terminological analysis of the pedagogical essence of the category 'sensitivity' as a leading moral quality of the individual, the foundation of which is laid in preschool childhood. The category "sensitivity" is interpreted as an attentive, cordial, friendly, and sympathetic attitude to people, to someone's grief, experiences, and needs; care for the people's needs, requests and desires, attention to their problems, interests; compassion for others, willingness to help; the ability to actively, quickly respond to life events, facts with verbal approval or support action about the misfortune, grief that befell someone.

The issue of involving preschool children in voluntary, charitable, motivated, socially useful activities and their sensitivity formation as a basic quality of personality is considered. It is proved that charitable actions are an active form of educational practice, in which the child becomes proactive and independent in choosing ways to express their interests, in providing selfless assistance to those who need it.

The importance of socio-pedagogical and environmental actions as an environment where preschoolers develop a willingness to help, show compassion and empathy, understand the problems of another person (animal) and the nuances of their mental and physical condition. It is emphasized that the involvement of preschool children in charitable activities contributes to the exercise of the ability to see the difficulties of other people (animals), respond adequately to them, help, act selflessly, enjoy their kindness and care for others, education of indifference to others.

Keywords: sensitivity; mercy; moral education; charitable action; charitable activity.